

Til barnas beste?

Agnes Andenæs

agnes.andenas@psykologi.uio.no

Psykologifaget gir neppe sine utøvere noen selvskreven posisjon som barns forkjempere. Tvert om risikerer dagens psykologer å støtte en konserverende og defensiv holdning til barns livssituasjon. «Barns beste» dreier seg om langt mer enn forhold på innsiden av den enkelte familie.

«Se opp for tidsklemma», «skjerp deg på grensesetting», «meld deg på samlivskurs» – blant annet slik er psykologien til stede i dagens oppfordringer til foreldre. Riktignok er det bare de færreste psykologer som opptrer ute i offentligheten og sier slike ting. Men faget vårt er der, som premissleverandør. For i en moderne velferdsstat som den norske, spiller psykologi og særlig utviklingspsykologi en viktig rolle. I sosialpolitikken, familiepolitikken, i lovgivning knyttet til familie og barndom inngår utviklingspsykologien i premissgrunnlaget. Utviklingspsykologi utgjør også en del av kunnskapsgrunnlaget for en rekke av velferdsstatens profesjoner. Det vi kanskje reflekterer mindre over, er at utviklingspsykologien også preger måten folk oppfatter seg selv og andre på; for eksempel hvordan vi tenker på egen og andres barndom, hvordan vi vurderer oss selv og andre som foreldre, hvordan spørsmål om familieliv, oppvekst og barndom blir snakket om og diskutert, og hvilke løsninger som annonseres. Det gir psykologer et spesielt ansvar.

Åse Gruda Skard blir omtalt som en forkjemper for barnas situasjon i familie og oppvekst. Allerede i 1938 skrev hun boka «Korleis ter verda seg for barna?» – en radikal og modig tittel i en tid der barn skulle sees, men ikke høres. Tenker vi på psykologi som så barnevennlig at faglighet også i dag er en garanti for å sikre barns velferd og utviklingsmuligheter? I dette innlegget stiller jeg spørsmål ved om psykologifaget gir sine utøvere noen selvskreven posisjon som barns forkjempere. For å spissformulere det: Der Åse Gruda Skard var offensiv og utfordrende, risikerer dagens psykologer å støtte en konserverende og defensiv holdning til barns livssituasjon. Igjen, ikke fordi mange konkrete psykologer uttaler seg tydelig i den retningen, men fordi «barns beste» oppfattes som psykologers fagområde, og preges av fokus på forhold på innsiden av den enkelte familie, kombinert med redsel for nye familieformer og nye kontrakter mellom familie og samfunn om omsorg for barn – med femtitallets oppvekst som gullstandard. Om forestillingene om familieliv på femtitallet gjøres til et ideal for hvordan barn skal ha det i dag, blir samfunnsmessige forandringer noe barna må beskyttes mot, og framstår som en av foreldreskapets sentrale oppgaver.

Et bredere spekter av tiltak

Erfaringer fra forskning om foreldre og barn som har kontakt med barnevernet, er egnet til å tydeliggjøre resonnetet. Dette er familier som befinner seg i en livssituasjon der det er vanskelig å få til et dagligliv som de selv kan være fornøyd med, og som omgivelsene synes er bra nok. Mange av foreldrene har selv hatt en strabasios barndom, misbruker alkohol og andre rusmidler, og strever med å kontrollere og støtte barna sine. Slike fenomener er psykologer fortrolige med, og det er nok å ta fatt i. Men tar vi en litt bredere tilnærming til disse barndommene, er det noen andre, tydelige kjennetegn som trer fram.

For det første dreier det seg om *fattige* familier. Familier som mottar hjelpetiltak fra barnevernet eller som blir fratatt barna sine, har lave inntekter, liten utdanning, og svak forankring til arbeidslivet.

Et boligmarked med høy inngangsbillett skaper en ustadig bo- og livssituasjon for familier med dårlig økonomi.

For det andre er det familier som lever *isolert*, med lite støttende nettverk og få forankringspunkter utenfor boligen. Manglende jobb er en del av dette bildet, siden arbeidsplassen for de fleste ikke bare er et sted der man tjener penger, men også et sted der man inngår i en videre sosial sammenheng.

For det tredje dreier det seg stort sett om *mødre*, som lever alene med barna, som får liten støtte fra barnas far, og som har store problemer med å kombinere økonomisk forsørgelse med annen type omsorg for barna sine.

Disse kjennetegnene peker i retning av tiltak som ikke ligger klare til bruk i psykologenes verktøykasse, men som det likevel er grunn til å trekke fram. La oss se nærmere på tre slike tiltak, nemlig økonomisk trygghet, gode fellesløsninger i barneomsorgen, og likestilling mellom kvinner og menn.

For det første å sikre *økonomisk trygghet*. Som vist over er barnevernsproblematikk også et fattigdomsfenomen. Det kan være grunn til å spørre om psykologiens inntog i barnevernsfeltet også har bidratt til at den faglige interessen rettes mot individuell psykopatologi, relasjoner og samspill innad i familien? Som flere kritikere har påpekt, har tradisjonell utviklingspsykologi framstilt barn som abstrakte individer med universelle psykologiske behov som foreldrene i større eller mindre grad greier å innfri. Om en lener seg tilbake og baserer seg på en slik naturalisert forståelse av barns utvikling, bidrar det til å dreie interessen vekk fra rammene for og innholdet i det livet barn og foreldre faktisk lever. Og forskning der økonomi er en av mange variabler, kan lett tolkes som at økonomi ikke er så viktig for barn – hvis det ikke gjør en forskjell i teknisk forstand.

Men fattigdom setter sitt preg på det dagliglivet foreldre og barn lever. Et eksempel: Det er ikke så lett å framstå som en autoritet og sette grenser for sine barn når de fysiske omgivelsene er trange, utrivelige og med mugglukt, når inntektene er små og usikre, barna får klager fra skolen og familien ikke stiller opp. Det gjør noe med selvrespekt og selvaktelse, og det trengs mer enn et besøk fra Super-Nanny for å gjøre denne moren til en god veileder og ledsager for sine barn.

For det andre *gode fellesløsninger i barneomsorgen*. Barnehage er barnevernets mest benyttede hjelpetiltak for barn i alderen 0–6 år. Barnehagen gir noe direkte til barna, er et tilbud til foreldre og gir dessuten det offentlige en fot innenfor familien, så noen kan følge med på hvordan barnet har det. Også for andre familier er barnehagen noe mer enn en passeordning og et privat forbruksgode. Den er ikke bare et tilrettelagt opplegg for barn, men fungerer også som en «vannpost» i det moderne liv, og skaper en mindre hektisk hverdag. Skolefritidsordninger (SFO) har noen av de samme potensialene, men er foreløpig kraftig underutnyttet. Men heller ikke på barnehagefronten fungerer «barns beste» som noen tydelig pådriver. I den offentlige debatten i Norge har en vært veldig opptatt av at barnehagen skal være for barn, og barnehagetilhengere har vært forsiktige med å bruke argumenter om at det er bra for likestillingen eller gjør det enklere for foreldre å jobbe.

Argumentet om «barns beste» er egnet til å stoppe diskusjoner, både i private og offentlige samtaler

I en fersk undersøkelse om småbarnsmødre og psykiske belastninger går det fram at noe som virkelig plager mødre med småbarn, er at de ikke vet om de har en barnehageplass når permisjonstida utløper. Det er først og fremst en *tilsynsklemme*, heller enn en tidsklemme, dagens småbarnsforeldre utsettes for, og usikkerheten gnager når de ikke vet hvordan de skal få til en ordning som de synes er

god nok for sitt barn. I et moderne samfunn som vårt er det derfor viktig at barnehager fortsetter å ha så høy kvalitet at de både er et godt tilbud til utsatte familier, og at også foreldre med mye kulturell og økonomisk kapital velger dem. Med økt tilstrømming til barnehagene kan de bli enda viktigere som møteplasser for forskjellige slags barn og foreldre.

Så til det tredje tiltaket: *likestilling mellom kvinner og menn*. Vi så at barnevernets barn levde i fattige alenemødefamilier, og at fedrene stort sett var lite involvert på en positiv måte. Dette gjør likestillingsspørsmålet relevant. Bistandseksperter vet at den tryggeste forsikring mot at barn skal få et liv i fattigdom, er at mødrene deres gis mulighet til lønnsarbeid. Det gjelder også i Norge. Men igjen dukker «barns beste» opp som en bremsekloss. Som nevnt har psykologisk forskning vært lite opptatt av omsorgens økonomiske sider, og interessen for kvinner og jobb har kommet til uttrykk i spørsmål som «er det skadelig at mødre jobber?». Selv om svaret har blitt «det kommer an på», er det en tilnærming som setter alenemødre i en særlig vanskelig situasjon, og som understreker at det er mødres ansvar hvordan barn har det.

At «barns beste» kan fungere som et hinder i bevegelsen mot mer likestilte forhold mellom kvinner og menn, kom tydelig fram i debatten om kontantstøtte. De som sto sterkest på for å innføre kontantstøtten, innrømmet at det ikke var en ordning som styrket likestillingen mellom kvinner og menn. Men det måtte vi tåle, siden det var til barns beste, lød argumentasjonen. Her blir likestilling framstilt som en motsetning til hensyn til barn, og definert som et privat område som partene selv får ordne opp i.

Argumentet om «barns beste» er egnet til å stoppe diskusjoner, både i private og offentlige samtaler. Det er risikabelt å argumentere *mot* noe som er *for* barn, siden «barns beste» både har høy moralsk legitimitet og framstilles som om det er vitenskapelig fundert. Derfor får likestilling vikeplikt.

«Barns beste» ikke alltid til barns beste

Økonomisk trygghet, gode fellesløsninger i barneomsorgen og likestilling mellom kvinner og menn er tiltak som kommer alle barn til gode, ikke bare de særlig utsatte. For eksempel vil ordninger som gjør det enklere for både mødre og fedre å kombinere lønnsarbeid og omsorg for barn, og som favoriserer deling mellom foreldre, antakelig gi en mer barnevennlig samfunnsstruktur enn dagens samfunn med kjønnsbasert arbeidsdeling og en innsnevring av utviklingsmuligheter for både kvinner og menn, jenter og gutter.

Det er bare de færreste psykologer som opptrer ute i offentligheten. Som eksemplene i dette innlegget illustrerer, er likevel psykologifaget der og virker som en betydelig premissleverandør, og preger landskapet med oppfatninger om hvordan barn bør ha det. Hvis tendensen til å definere familieliv og parforhold som privat sone med valgfrihet for den enkelte blir ytterligere styrket, og en samtidig definerer samfunnsforhold som politikk og ikke faglig relevant, blir det en svært smal stripe igjen å bevege seg på for fagfolk. I Postens begrunnelse for å feire Åse Gruda Skard med et frimerke i jubileumsåret 2005 står det at hun gjorde barndommen til et både faglig og politisk tema. Slike påminnelser kan gjøre stripen litt bredere.

Om vi legger til at barndommen også kan gjøres til et *historisk* tema, blir det en påminnelse om at de barna som trenger vår nysgjerrighet og lydhørhet, og som er avhengige av at noen anstrenger seg for å ivareta deres interesser, er *forskjellige*. Da blir det vanskelig å holde på ideen om universelle, tidløse svar på hva som er best for barn. Hva om vi heller stiller spørsmål som «hva er det disse barna, som lever i denne sammenhengen, trenger for å kunne greie seg og for å bidra til en bedre framtid for seg selv og sine omgivelser?»

En kollega å la seg inspirere av

I biografien om sin svigerfar Halvdan Koht er Sigmund Skard også innom hvordan det var for en jente å vokse opp i dette hjemmet. «I første tiåret sitt fekk Åse i det heile ikke lov til å tala ved bordet, ikkje eingong be om noko,» forteller han. Tjuefire år etter at hun fikk talerett ved bordet hjemme, stilte hun spørsmålet «korleis ter verda seg for barna?» Det framstår nå med høy legitimitet og allmenn tilslutning – og er fremdeles et betimelig spørsmål.

Men landskapet der barn og foreldre ferdes, er i bevegelse, og den vitenskapelige forståelse og kulturelle agenda forandres. Derfor trenger vi å lytte til kolleger i andre samfunnsfag, så vi ikke blir akterutseilt i vår kunnskap om dette landskapet. Om vi også lar oss inspirere av Åse Gruda Skards mot og vidsyn, kan psykologifaget være med på å stille viktige og utfordrende spørsmål også framover – til barns beste.

Åse Gruda Skard utenfor hjemmet «Karistova» på Lysaker.

Foto: Scanpix.

Åse Gruda Skard og Sigmund Skard var initiativtakere til Norsk barnebokinstitutt. Han ordnet det praktiske og skaffet lokaler, hun ga en stor samling barnebøker fra fjern og nær. Instituttet fungerer fortsatt som spesialbibliotek for barnebøker, med over 65 000 bind. En annen oppgave er å utvikle undervisningsmetoder og inspirere til litteraturformidling i skolen.

Foto: Scanpix.

Agnes Andenæs
NOVA
Pb 3223 Elisenberg
0208 Oslo
Tlf 22 54 12 00
E-post agnes.andenas@nova.no